

*ШЛАХРАЮК Богдан –
викладач Володимир-Волинського педагогічного коледжу
ім. А. Ю. Кримського, м. Володимир-Волинський*

Підготовка педагогічних кадрів для церковнопарафіяльних шкіл на Волині (1900-1914 рр.)

Професійна підготовка сучасного вчителя зумовлює переорієнтацію педагогічної освіти з урахуванням новітніх освітніх і соціальних трансформацій та історико-педагогічного аналізу позитивних надбань минулого. У сучасних історико-педагогічних дослідженнях розкриваються маловідомі сторінки розвитку освіти на Волині в окремі періоди її історії. Відсутність досліджень системного характеру щодо становлення педагогічної освіти на Волині у 1900-1914 роках визначають актуальність проблеми.

Окремі аспекти цього питання висвітлюються у роботах О. Бореяка, С. Бричок, Е. Дереня, Т. Завгородньої, Б. Заброварного, С. Пономаренка, Л. Марківської, В. Омельчука, Н. Сейко, В. Струбицького, Б. Ступарика, І. Шемпрух та інших.

Метою статті є розкриття особливостей підготовки педагогічних кадрів для системи церковно-парафіяльних на Волині з огляду на недостатнє опрацювання та висвітлення теми.

Географічні рамки проблеми окреслюють Волинську область у сучасних її межах. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1900 по 1914 роки.

Церковнопарафіяльні школи – початкові школи в дореволюційній Росії, що існували при церковних парафіях. Ці школи переслідували в основному церковні цілі, виховуючи молоде покоління у православній вірі. Вони давали мінімальний обсяг знань, проте були найпоширенішим типом початкових шкіл у Волинській губернії у кінці 19 на початку 20 століття [2].

Після земської реформи 1864 царський уряд, стурбований зростанням земських шкіл, надавав церковнопарафіяльним школам особливе заступництво і увагу.

У 1884 з'явилися «Правила про церковнопарафіяльні школи», згідно з якими створювалися як однокласні (2-річні), так і двокласні (4-річні) школи. Керувала церковнопарафіяльними школами училищна рада Синоду через єпархіальні ради училищ.

Навчальний процес у церковнопарафіяльних школах залежав, головним чином, від рівня загальноосвітньої і педагогічної підготовки вчителів. З огляду на те, що до 1917 року на Волині (сучасні

межі Волинської області) не було педагогічних навчальних закладів для підготовки учительських кадрів, а мережа церковнопарафіяльних шкіл була досить розгалуженою і найбільш доступною для простого населення, виникла необхідність підготовки вчителів для системи цих шкіл. Ця ідея була реалізована через відкриття при двокласних (4-річні) церковнопарафіяльних школах педагогічних курсів.

У відані Волинської єпархіальної училищної ради було 10 двокласних церковнопарафіяльних шкіл, із них – 9 чоловічих і 1 – жіноча. На сучасній території Волині їх було три у Володимир-Волинському повіті: Свято-Володимирська у місті Володимирі-Волинському, Охлопівська і Зимненська (жіноча) при жіночому монастирі [5, 96].

Свято-Володимирська церковнопарафіяльна школа у місті Володимирі-Волинському заснована у 1900 році. У 1912 році при ній були відкриті дворічні курси для підготовки вихованців до служіння у церкві на посадах псаломщиків і дияконів, а разом із тим – помічників священиків для викладання Закону Божого в початкових школах [6, 66].

Зимненську (жіноча) двокласну церковнопарафіяльну школу заснували в 1901 році при жіночому монастирі. Рішенням Святійшого Синоду від 25 серпня 1911 року з початком 1911-1912 навчального року при Зимненській двокласній школі були відкриті додаткові однорічні курси для підготовки вихованок, які закінчили двокласну школу, до роботи вчителями церковнопарафіяльних шкіл [6, 66].

Навчальні предмети у двокласних школах викладалися по програмах, виданих у 1903 році училищною радою при Святійшому Синоді [5, 100].

Уроки в цих школах розпочинались, як правило, о 8 годині ранку. Кожен урок тривав не більше години. Між уроками були перерви по 10 хвилин для прогулянки та провітрювання класних кімнат. Після двох або трьох уроків була велика перерва. Уроки тривали до третьої години дня. Перед уроками була молитва. Кожен урок розпочинався та закінчувався молитвою. У недільні і святкові дні всі учні відвідували Богослужіння.

При двокласних церковнопарафіяльних школах були гуртожитки. В гуртожитку Свято-Володимирської школи проживало у 1909-10 навчальному році 49 учнів, у Зимненській жіночій – 72 учні. Плата за проживання у гуртожитку на рік становила 50 рублів [5, 113].

Навчальні предмети на додаткових курсах при Свято-Володимирській школі викладалися за програмами, затвердженими Святійшим Синодом 1912 року. У відповідності з цими програмами на курсах викладалися наступні предмети:

- Закон Божий – 4 уроки в тиждень у кожний рік навчання на курсах;
- Церковна історія загальна і російська – по 4 уроки;
- Історія російської літератури – по 2 уроки;
- Церковний устав – по 2 уроки;
- Церковний спів – по 3 уроки;
- Практичне керівництво для церковнослужителів – по 1 уроку;
- Методика Закону Божого та інших навчальних предметів початкової школи – по 2 уроки;
- Практичні уроки в зразковій школі – по 5 уроків;
- Сільське господарство – по 2 уроки.

Всього за весь курс навчання – 25 уроків [7, 71].

Оскільки учні двохрічних додаткових курсів готувалися на посади в церковному клірі і помічниками законовчителя початкових шкіл, то на уроках Закону Божого викладалося православно-християнське віровчення і мораль. Їх старалися підвести до переконання про те, що віра Христова є єдино істинна віра, яка має Божественне походження, і, що православна церква, до служіння якої вони готуються, є єдино істинною Церквою.

Під час проходження курсів слухачі відвідували всі Богослужіння. В ці дні вони виконували обов'язки читців, співали у церковному хорі, прислужували в олтарі. Таким чином у них закріплювали на практиці знання про церковний устав. Разом із тим слухачів курсів знайомили з діючими церковними законами та розпорядженнями, церковним діловодством і звітністю, різними церковно-приходськими закладами і навіть із санітарними та медичними заходами в межах приходського життя [7, 73].

На таку ж практичну основу було поставлене навчання церковного співу. Практику церковного співу слухачі здобували під час виконання по черзі обов'язків псаломщика під час богослужінь. З викладанням шкільного співу слухачі знайомились під час спостереження за уроками співу у зразковій школі. Уміння і навички регента учні здобували під час відвідування занять шкільного хору і досвіду самостійного керування цим хором.

Найбільша увага на курсах приділялася викладанню методики Закону Божого. Слухачі не тільки знайомилися із теоретичними основами викладання Закону Божого в початкових школах, але і

здобували відповідні практичні вміння та навички. У зв'язку із цим учні проводили практичні уроки з таким розрахунком, щоб кожен із них провів по одному уроку із кожного розділу Закону Божого.

Разом із тим від учнів вимагали написання самостійних письмових робіт про спостереження за ходом релігійного, морального розвитку, про прийоми і методи навчання, про навчальні підручники і посібники, про книги релігійно-морального змісту для позакласного читання.

Вивчення методики Закону Божого допомагало слухачам засвоювати методики викладання інших навчальних предметів у початковій школі та здобувати практичні навички під керівництвом вчителів зразкових шкіл.

На додаткових однорічних курсах у Зимненській церковнопарафіяльній жіночій школі викладалися наступні предмети:

- Закон Божий – 2 уроки в тиждень;
- Російська мова – 5 уроків;
- Церковно-слов'янська мова – 1 урок;
- Церковний спів – 3 уроки;
- Дидактика з практичними заняттями в зразковій школі – 6 уроків;
- Арифметика - 4 уроки;
- Вітчизняна історія – 2 уроки;
- Географія – 2 уроки.

Всього на тиждень – 25 уроків [7, 74].

Велика увага у підготовці майбутніх вчителів церковнопарафіяльних шкіл приділялася педагогічній практиці.

У відповідності із програмними вимогами, практичні заняття в цих школах були такого змісту:

- типові (показові) уроки викладачів для слухачів курсів;
- пробні уроки учнів і учениць другого класу та слухачів додаткових курсів;
- присутність цих учнів по черзі у зразковій школі на протязі усього робочого дня: від ранішньої молитви до вечірньої [6, 76].

Типові (показові) уроки проводилися з усіх предметів однокласної школи і на всіх основних ступенях навчання. Попередньо викладач пояснював весь хід і особливості уроку.

За зразком типових уроків учні проводили пробні уроки, які попередньо також розроблялися. Результат розробки уроку – написання відповідного конспекту. Кожний пробний урок обговорювався учнями під керівництвом викладача. На долю кожного слухача припадало по три-чотири таких уроки. Хід кожного пробного уроку учні записували, вказуючи найбільш доцільні методи та прийоми роботи вчителя. Це давало можливість учневі отримати практичну методику викладання у вигляді конспектів майже всіх типових і пробних уроків [6, 77].

З метою підвищення педагогічного і методичного досвіду вчителів церковнопарафіяльних шкіл Волинської губернії протягом ряду років у Володимирі-Волинському проводилися літні педагогічні жіночі курси [3].

Всі заняття на цих курсах поділялися на теоретичні і практичні. Теоретичні заняття включали лекції із загальної дидактики, з методики Закону Божого, методи слов'янської мови, методики навчання грамоти, методики математики, письма, співів. На теоретичних заняттях слухачі аналізували і обговорювали пробні уроки.

Практичні заняття проводилися:

- із Закону Божого: 4 типових в 5 пробних;
- із російської мови: 16 типових і 10 пробних;
- із слов'янської мови: 3 типових і 11 пробних;
- із лічби: 11 типових і 19 пробних;
- із співів: 2 типових і 9 практичних;
- із хорового співу – 66 [4, 93].

Теоретична і практична підготовка на літніх жіночих педагогічних курсах давала змогу підвищувати слухачам свій методичний рівень, збагатити себе новими знаннями з педагогіки, дидактики, удосконалити практичні вміння і навички у викладанні.

Церковнопарафіяльні школи сприяли поширенню елементарної освіти у на Волині, що дозволяло знизити рівень масової неграмотності серед простого населення. Потреба кваліфікованих місцевих педагогічних кадрів Волинського краю у цих школах на початку століття була висока. Додаткові курси при двокласних церковнопарафіяльних школах змогли тільки частково вирішити питання забезпечення вчителями шкіл регіону. Однак в історичному плані названі заклади стояли біля витоків педагогічної освіти краю на початку двадцятого століття.

Використані джерела:

1. Державний архів Волинської області. – Ф.430. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк.84.

2. Бричок С. Б. Церковнопарафіяльні школи в системі народної освіти на Волині (др. пол. XIX – 20-ті рр. XX ст.) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Бричок Світлана Борисівна. – Житомир, 2005. – 183 с.

3. Владимирволинские педагогические женские курсы, бывшие с 29 июня по 31 июля 1909 года. // Волинские епархиальные ведомости. – 1909. - №37. – С. 775-781.

4. Омельчук В.В. Духовно-освітні традиції Волинського краю: Навчальний посібник / В.В. Омельчук. – Дубно: 2000. – С.110.

5. Отчет Волинского Епархиального Наблюдателя о состоянии церковных школ Волынской епархии в учебно-воспитательном отношении за 1909–1910-й учебный годъ. – Житомир, Волынская губернская типография, 1911. – 128 с.

6. Отчет Волинского Епархиального Наблюдателя о состоянии церковных школ Волынской епархии в учебно-воспитательном отношении за 1912–1913-й учебный годъ. – Житомир, Волынская губернская типография, 1914. – 98 с.

7. Отчет Волинского Епархиального Наблюдателя о состоянии церковных школ Волынской епархии в учебно-воспитательном отношении за 1913–1914-й учебный годъ. – Житомир, Волынская губернская типография, 1915. – 96 с.